

Révai Miklós élő hagyatékáról

1. A nagyszentmiklósi Pro Bartók Társaság, a nagyszentmiklósi Művelődési Ház és a Révai Miklós Egyesület 2007. március 31-én a város két kiemelkedő szülöttje, Bartók Béla és Révai Miklós tiszteletének szentelte egész napos rendezvényét. A Révai Miklós halála 200. évfordulójára való emlékezést ilyen módon összekapcsolták a 126 évvel ezelőtt született nagy zeneszerző, Bartók Béla munkássága előtti főhajtással.

2. Délelőtt 10 órakor megemlékező szentmisét tartottak a Révai családjáért. Bölcseki László temesvári vikárius magyar és román nyelven méltatta a település két kiemelkedő szülöttjének életútját és érdemeit, jelentőségüket egyrészt a magyar nyelv és kultúra, másrészt a magyar és az egyetemes zene-történet, zeneművészet terén. A szentmise után avatták fel a templomban a 200. évforduló tiszteletére Révai Miklós emléktábláját; a leleplezés és a felszentelés szertartásának szövege (a település múltjának és jelenének sajátosságait tükrözve) magyar, német és román nyelven hangzott el. A szervezők és a támogatók megkoszorúzták az emléktáblát.

Az emléktábla avatása után a résztvevők megkoszorúzták Bartók Béla köztéri szobrát. A koszorúzáson ünnepi beszédet mondott Iosif Oncu, Nagyszentmiklós polgármestere. Koszorút helyeztek el a szobornál: a város önkormányzata, Temes megye tanácsa, a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) Zeneművészeti Kara, a Temesvári Vest Egyetem Zenei Fakultása, a nagyszentmiklósi Révai Miklós Egyesület, a Pro Bartók Társaság és más környékbeli civil szervezetek képviselői.

3. A Révai–Bartók évforduló rendezvényei a Nákó-kastélyban folytatódtak. Előbb tudományos szimpózium méltatta Révai Miklós emlékét, majd a program Bartók Béla tiszteletére hangversennyel folytatódott.

A tudományos szimpózium előadásait VELCSOVNÉ PÁLL MARGIT magyartanárnak, a Révai Miklós Egyesület titkárnak köszöntője vezette be, „Révai és a szülőföld” címmel. Magyar és román nyelven szólt a Révai család itteni letelepedésének és szentmiklósi életének rendelkezésre álló adatairól és forrásairól, a leendő nyelvtudós gyermekkori éveiről, a családnak és a *Mátyás* névre keresztelt gyermeknek a közeli Csanád településhez való viszonyáról, az iskoláztatás és az életpálya főbb eseményeiről és tényezőiről. (A *Miklós* név, a piarista rendben kapott név tetszett jobban a nyelvésznek és irodalmárnak.)

A Magyar Nyelvtudományi Társaság képviseletében NAGY L. JÁNOS, a szegedi csoport elnöke előadását azzal kezdte, hogy átadta a résztvevőknek a Társaság elnökének, Kiss Jenő akadémikusnak az üdvözlését. A gondolatmenetre alább térünk ki.

Révai Miklós irodalmi és irodalomtudományi munkásságával foglalkozott előadásában BARANYAI ZSOLT irodalomtörténész (SZTE). Az eredményekben gazdag irodalmi tevékenység terméséből a szűkre szabott keretek miatt csak néhány igen fontos terület kerülhetett szóba, beleértve a saját irodalmi művek létrehozását és a magyar nyelvre fordítást, említve jelentős magyar irodalmi művek kiadását, időt szentelve az irodalomszervezés ügyének is. Az előadó felolvasott Révai egyik magyar nyelvű disztichonjából is.

Az előadások sorát SEKERNYÉS JÁNOS temesvári helytörténész fejezte be „Révai és a Bánság” című gondolatmenetével. A török kiűzése utáni évtizedek eseményeinek gazdagon adatolt ismertetésével Nagyszentmiklós betelepítési folyamatát állította a középpontba, részletesen tárgyalva a Révai családnak és magának a nyelvtudósnak a helyi emlékeit, ismertetve a helyi közösségek tiszteletének kifejezését, Révai Miklós emlékének ápolását is.

4. A tudományos szimpózium után hangverseny köszöntötte Bartók Béla születésének 126. évfordulóját. A hangversenyt dr. Kerek Ferenc, a SZTE Zeneművészeti Karának dékánja nyitotta meg köszöntő beszédével. A zeneművek előadói a SZTE Zeneművészeti Karának növendékei és a Temes-

vári Vest Egyetem Zenei Fakultásának növendékei. A produkciók egyenletesen magas színvonalra a két képző intézményben folyó lelkiismeretes tehetséggondozásról tanúskodott.

5. Révai Miklóst elsősorban nyelvtudósként tartják számon, ezért az alábbiakban vázlatosan ismertetjük NAGY L. JÁNOS előadását.

Révai Miklós nyelvtudományi munkásságában néhány területet érdemes kiemelni: rendre a mai értelemben vett nyelvtudomány megalapításáról, a nyelvtörténeti módszer megalapításáról; a nyelvtudomány és általában a magyar tudományosság érdekében kifejtett szervező tevékenységéről, a magyar szaknyelv megteremtéséért végzett munkájáról, a magyar helyesírás ügyéért kifejtett tevékenységéről – és akkor nem merítjük ki a lényeges tevékenységek felsorolásának lehetőségeit.

a) A mai értelemben vett nyelvtudomány megteremtésében végzett munka jelentőségét akkor becsülhetjük fel, ha összevetjük előzményeivel, s azt a kérdést tisztázzuk, Révai Miklós mennyiben fejlesztette tovább Sajnovics Jánosnak és Gyarmathy Sámuelnek az eredményeit. A magyar nyelvemlékek rendszeres vizsgálata ébresztette rá Révai Miklóst, hogy az előző közlések milyen felületesen bántak a nyelvi anyaggal. A „Halotti beszéd” vizsgálatával és kiadásával (1783./1803.) Révai javította és pontosította elődeinek magyarázatait, és alapos elemzésével számos ponton ért el máig helytálló megállapításokat. A témát részletesen feldolgozta MELICH JÁNOS tanulmánya (MNy. 1908: 1–12 és 54–62); ennek alapját az az előadás képezte, amelyet MELICH az Akadémián 1907. október 7-én tartott „Révai Miklós nyelvtudománya” címmel. Az előadás teljes szövegét a Nyelv- és Széptudományi Értekezések közölte, részeit pedig az Akadémiai Értesítő (1907: 716–33). Ugyancsak a százéves évforduló alkalmából adták ki Simonyi Zsigmond szerkesztésében Révai nyelvtanának, az „Elaborator Grammatica Hungarica”-nak 3. kötetét.

Milyen szempontból tekinthető Révai Miklós a mai értelemben vett nyelvtudomány megalapítójának? A kérdést két megközelítésben vetjük fel: a történeti-összehasonlító módszer elmélete és elemzési módszerei felől egyrészt, a magyar nyelv grammatikája felől másrészt.

A történeti-összehasonlító módszer alkalmazása Révai Miklós munkásságában időben megelőzte a mindmáig világszerte lényegesen ismertebb német kutatók eredményeit. Írásaiban, majd 1802-től a pesti egyetemen tartott előadásaiban a nyelvtörténeti emlékek etimologizáló hagyományát olyan módon folytatta és egyben újította meg, hogy az egyes nyelvi adatokat igyekezett rendszerbe foglalni, azaz az egyes nyelvi formák helyét a paradigmában kereste, oda illesztette. Ezzel a megoldással a felszíni jelenségek elemzéséből az elvont lényegre következtetett.

A héber nyelv grammatikájának egyik vonását, a személyes névmások raggá válásának tendenciáját ragadta meg Révai Miklós a magyar nyelv történetében is. (A két nyelv rokonságát is hirdette, tévesen.) Általánosabban: Révai a nyelvi formák különbségei szerint bekövetkező jelentéskülönbségeket törvényszerűnek tekintette; s megfordítva: szerinte a jelentéskülönbségek formai különbségeket alakítottak ki a nyelvek (s így a mi nyelvünk) történetében.

Ez az utóbbi elv, azaz a felszíni egyesnek és az elvi, elvont lényegnek a tudatos megkülönböztetése rendkívüli jelentőségű a nyelvi tudat erősödése idején, a nyelvtanok virágzása (elburjánzása?) korában kiemelte az „Elaborator” tanítását. BENKŐ LORÁND tárta fel, hogy 1751 és 1770 között három, 1771 és 1800 között harmincegy (!) nyelvtant jelentettek meg Magyarországon. Révai nyelvtani felfogása Geleji Katona István, majd Tótfalusi Kis Miklós és Tsétsi János elveit folytatta és korszerűsítette. ARANY JÁNOS véleménye szerint: „A nyelvészet Révaiig, úgy szólva, bölcséjében volt... Szilasy, Révai érdeme a grammaticára, Kazinczyé a szép tollra nézve halhatatlan.”

Külön is említsük meg Révainak 1805-ből a „Magyar szép toll” című munkáját, egyik alapvetése olvasható benne a magyar stilisztikának.

b) A magyar nyelvű tudományosság szolgálatában közölte Révai az első igényes tanulmányt is, Bessenyei György „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék” című iratát. A tudányszervező Révai Miklós igen nagy körültekintéssel munkálkodott, hogy létrehozza a magyar nyelv ügyének társaságát. Közölte „Plánium”-át ehhez a tárgyhoz, tárgyalások sorozatával összeállította azoknak

a jelölteknek a listáját, akiket meg is nyert a nemes ügynek. Miután a nádor támogatását is biztosította terve valóra váltásához, a Helytartótanács napirendjére is felvétette a „Plánum”-ot. A történeti körülmények szerencsétlen összejátszása akadályozta meg, hogy Révai Miklós fáradhatatlan szervezőmunkája eredményeként Széchenyi István felajánlása előtt harminc esztendővel korábban szülessék meg az Akadémia.

Révai Miklós máig élő érdemeit ismeri el a Magyar Nyelvtudományi Társaság, amikor a legnagyobb kitüntetését, a Révai Miklós-émlékérmet és a Révai-díjat odaítéli.

c) A tudományos-szakmai nyelv fejlesztését már Bessenyei György tanulmányának ismert passzusa hangsúlyozta: „Minden nép a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem.” Ennek az elvnek a megvalósításában Révai Miklós tevékenyen közreműködött, hiszen a Nemzeti Rajziskolában, Győrött mértant, géptant, építészetet tanított – méghozzá a szaknyelv magyar nyelvű tankönyveinek létrehozásával. Elvitathatatlanok Révai érdemei a magyar szaknyelv fejlesztésében, így egyik kezdeményezője volt a magyarításnak a műszók lexikái, jelentéstani kialakításában. Száz éve, 1907-ben KORNIS GYULA publikált tanulmányt a magyar bölcséleti műnyelv fejlődéséről a Magyar Nyelvben. Mottóként idézte STUART MILL gondolatát: „A logikusok más szók jelentését nem csinálhatják, hanem csak a műszókét – minden más szó jelentése az egész nemzet alkotása”.

A magyar sajtónyelv fejlesztésében Révai Miklós az első magyar nyelvű lap, a Magyar Hírmondó szerkesztőjeként tevékenykedett. Ekkor hirdette meg a magyar népdalok, mondókák, balladák összegyűjtését. Ő, a piarista szerzetes külön kitért arra a felhívásában, hogy a virágénekek, a szerelmes, sőt pajzán szövegek is lényeges részei a népnyelvi alkotásoknak.

d) A magyar helyesírás elméleti alapjainak egyik kidolgozóját is Révai Miklósban tisztelhetjük. Legismertebb eredménye, hogy az összeolvadás hangtani jelensége esetén az írásmódot nem az ipszilonista Verseghy megoldásai (*láttya, mongya* stb.), hanem a jottista Révai elvei (*lájta, mondja* stb.) határozzák meg a mai napig. Kazinczy tekintélye Révai mellé állította a szakemberek többségét. A szakmai vitának a „jottista–ypsilonista háború” elnevezést valószínűleg Vörösmarty Mihály „Ypsilon háború” című bohózata adta.

Mínthogy az ikes igeragozás árnyaltabb kifejezést tett lehetővé, Révai Miklós igyekezett is maradéktalanul érvényesíteni a magyar nyelv rendszerében. Hasonlóképpen Kazinczy (majd a huszadik században többek között Kosztolányi) tekintélye biztosította az ikes igeragok továbbélését – legalábbis az egyes számban – még mintegy százötven évvel. Ugyancsak Révai Miklós javasolta a *zs* kétjegyű mássalhangzónk ma is érvényes írásmódját.

6. Révai Miklós 1768-ban írt latin nyelven elégiát Csanád ősi romjairól és Szent Gellérről. A temesvári püspöki palotában, a levéltárban meglévő fóliáns őrzi Révai bejegyzését: „A föld, amelyben születtem, legyen előttem és minden erőddel arra törekedjél, hogy ennek légy hasznára, díszére”. A Torontál vármegyei néptanítók adakozásából állítottak emlékművet a település nagy fiának, s 1893. augusztus 25-én avatták föl.

Az „Elaborator Grammatica Hungarica”-ban 1806-ban így ír Révai: „Én pedig e mostoha időkben helyes tanításom tudatában teljesen megvigasztalódom. És ha e jelen kor nekem nem kedvez is, legalább hamvaimat fogja tisztelni a hálás utókor. Ugyan késő ez a jutalom, de nagyon bizonyos és nem válik irigység tárgyává.”

Valóban, az ő grammatikai rendszerét fogadta el az Akadémia első nyelvtana. Révai Miklós terakotta szobra, Izsó Miklós alkotása ma is méltán áll a Magyar Tudományos Akadémia épületén.